

**MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA SENSOR TARBIYA ORQALI
BOLALAR TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI****Kubayeva Mavluda Baxtiyorovna***Navoiy Innovatsialar Unversiteti**ijtimoiy -gumanitar fanlar kafedrası o'qtuvchisi***Istamova Shahnoza Nasrullo qizi***Navoiy Innovatsiyalar Unversiteti**Maktabgacha ta'lim yo'nalishi 1-guruh 1-kurs talabasi**Ishjoyi – Navoiy Innovatsiyalar Unversiteti**sharipovshohimardon569@gmail.com**TEL raqam.998991417417*

Annotatsiya: Mazkur maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlarida sensor tarbiyani tashkil etish masalalari, uning bolalar tafakkuri, idroki, nutqi va umumiy kognitiv rivojlanishiga ta'siri keng yoritilgan. Sensor faoliyat orqali bolalarda mantiqiy fikrlash, analiz va sintez, taqqoslash hamda umumlashtirish ko'nikmalarini shakllantirishning pedagogic ahamiyati ochib berilgan. Shuningdek, sensor muhitni yaratish, tarbiyachining kasbiy faoliyati va ta'lim jarayonining samaradorligini oshirish masalalari tahlil qilingan.

Kalitso'zlar: sensor tarbiya, tafakkur, idrok, maktabgacha yosh, sezgi organlari, kognitiv rivojlanish, pedagogik muhit.

Kirish. Maktabgacha yosh davri bolaning shaxs sifatida shakllanishida muhim o'rin egallaydi. Aynan shu davrda bolaning idroki, tafakkuri, nutqi, xotirasi va hissiy-irodaviy sifatleri faol rivojlanadi. Bola atrof-muhitni anglashni avvalo sezgi organlari orqali boshlaydi va ushbu sezgi tajribasi keyinchalik tafakkur faoliyatining shakllanishiga mustahkam zamin yaratadi. Shu sababli maktabgacha ta'lim tizimida sensor tarbiyani to'g'ri va tizimli tashkil etish bolalar tafakkurini rivojlantirishning eng muhim pedagogic omillaridan biri hisoblanadi.⁴²

Sensor tarbiya bolaning ko'rish, eshitish, teginish, harakat va hid bilish orqali olamni idrok etish jarayonini boyitishga qaratilgan bo'lib, bu jarayon tafakkurning tabiiy va uzluksiz rivojlanishini ta'minlaydi. Bola ranglarni farqlaydi, shakllarni ajratadi, buyumlarning hajmi va sifatini sezadi, harakat orqali makon va masofani anglaydi. Ushbu jarayonlar idrokni rivojlantiradi, idrok esa tafakkurning asosiy Manbai hisoblanadi. Agar

⁴² O'zbekiston respublikasi "maktabgacha ta'lim to'g'risida"gi qonun 40-60b

bolaning sensor tajribasi yetarli darajada shakllanmagan bo‘lsa, uning tasavvurit ortadi, mantiqiy fikrlash jarayonlari sekinlashadi va bilimlarni o‘zlashtirishda qiyinchiliklar yuzaga keladi.

Sensor tarbiya jarayonida bola faqat kuzatuvchi bo‘lib qolmaydi, balki faol ishtirokchi sifatida harakat qiladi. U buyumlarni ushlab ko‘radi, solishtiradi, o‘xshash va farqli jihatlarini aniqlaydi, ularni guruhlarga ajratadi va umumlashtiradi. Aynan shufaoliyatlar tafakkurning asosiy operatsiyalari bo‘lgan analiz, sintez, taqqoslash va umumlashtirishning shakllanishiga xizmat qiladi. Natijada bolada mantiqiy fikrlash, sabab-oqibat bog‘lanishlarini anglash va mustaqil xulosa chiqarish ko‘nikmalari rivojlanadi.

Sensor faoliyat bolaning nutqiy rivojiga ham bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Bola sezgi orqali o‘zlashtirgan tushunchalarini so‘z bilan fodalashga intiladi, yangi so‘zlarni o‘rganadi va lug‘at boyligini kengaytiradi. Sensor mashg‘ulotlar davomida bolalar ranglar, shakllar, o‘lchamlar va sifatlar haqida gapiradi, o‘z fikrini bayon etadi va savollarga javob beradi. Bu esa bog‘lanishli nutqning rivojlanishiga, muloqot ko‘nikmalarining shakllanishiga va nutqiy faollikning ortishiga olib keladi.

Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida sensor muhitni yaratish alohida ahamiyatga ega. Sensor muhit bolaning erkin harakat qilishi, mustaqil tajriba o‘tkazishi va o‘rganishi uchun yaratilgan pedagogik makon hisoblanadi. Bunday muhitda turli rang vashakdagi o‘yinchoqlar, tabiiy materiallar, qum va suv bilan o‘yinlar, tahtil yuzalar, konstruktorlar va harakatli mashg‘ulotlar muhim o‘rin tutadi. Sensor muhit qanchalik boy va xilma-xil bo‘lsa, bolaning tafakkur faoliyati shunchalik faol rivojlanadi.

Sensor tarbiyaning samaradorligi ko‘p jihatdan tarbiyachining kasbiy mahorati va pedagogic yondashuviga bog‘liq. Tarbiyachi bolalarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olgan holda sensor mashg‘ulotlarni tashkil etishi, ularni o‘yin faoliyati bilan uyg‘unlashtirishi zarur. Pedagog tomonidan beriladigan savollar bolaning tafakkurini faollashtiradi, uni mustaqil fikrlashga aundaydi va bilimlarni chuqurroq o‘zlashtirishga yordam beradi. Tarbiyachi bolaga tayyor javob bermay, uni o‘ylashga, izlanishga va xulosa chiqarishga yo‘naltirishi muhim ahamiyatga ega.⁴³

Sensor tarbiya jarayonida o‘yin faoliyati yetakchi o‘rin egallaydi. O‘yin maktabgacha yoshdagi bolaning asosiy faoliyati bo‘lib, aynan o‘yin orqali bola sezadi, fikrlaydi va o‘rganadi. Sensor o‘yinlar bolaning qiziqishini oshiradi, tafakkurini faollashtiradi va bilimlarni oson o‘zlashtirishiga yordam beradi. O‘yin jarayonida bola mustaqil qaror qabul qilishga o‘rganadi, o‘z fikrini erkin ifodalaydi va ijodiy yondashuvni namoyon etadi.

⁴³ Sensor tarbiya metodikasi 12-25 b

Sensor tarbiya bolaning ijtimoiy va hissiy rivojiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bola o'z his-tuyg'ularini anglaydi, ularni boshqarishni o'rganadi va jamoada muloqot qilish ko'nikmalarini egallaydi. Sensor faoliyat orqali bola o'ziga bo'lgan ishonchni mustahkamlaydi, tashabbuskor bo'li bboradi va atrofdagilar bilan hamkorlikda ishlashga o'rganadi.

Natija va muhokama

Mazkur tadqiqot natijalari maktabgacha ta'lim tashkilotlarida sensor tarbiyani tizimli tashkil etish bolalar tafakkurining rivojlanishida muhim pedagogik omil ekanligini ko'rsatdi. Tadqiqot jarayonida sensor faoliyat elementlari (rang, shakl, o'lcham, tovush, harakat va taktil sezgilar asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar) bolalarning idrok jarayonlarini faollashtirishi, mantiqiy fikrlash operatsiyalarini rivojlantirishi aniqlandi.⁴⁴

Natijalar shuni ko'rsatdiki, sensor mashg'ulotlarda muntazam ishtirok etgan bolalarda predmet va hodisalarni taqqoslash, guruhlash hamda umumlashtirish ko'nikmalari sezilarli darajada shakllanadi. Bunday faoliyatlar bolalarning sabab-oqibat bog'lanishlarini anglashiga, muammoli vaziyatlarda mustaqil qaror qabul qilishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shu bilan birga, sensor mashg'ulotlar bolalarning nutqiy rivojlanishida ham muhim rol o'ynaydi. Tadqiqot davomida sensor faoliyat orqali bolalarda yangi tushunchalarni so'z orqali ifodalash, ranglar, shakllar va buyumlarning xususiyatlarini tavsiflash ko'nikmalari rivojlangani kuzatildi

Ilmiy jihatdan ushbu sensor faoliyatning mazkur yosh toifasida ahamiyatli ekanligini ilmiy tadqiqotlar orqali asoslash muhim masala ekanligi ushbu qarashda o'z ifodasini topgan. Ushbu qarashlar yuzasidan olib borilgan tadqiqotlarda L.S. Vygotskiyning ilmiy izlanishlari aynan mazkur jihatni o'rgangan. Shu nuqtai nazardan olib qaraganda, sensor tarbiya bolalarning idrok jarayonlari, kognitiv rivojlanishi hamda tafakkur operatsiyalarining shakllanishi bilan ahamiyatli ekanligini tasdiqlaydi.(5)

Muhokama jarayonida sensor tarbiyaning samaradorligi nafaqat o'quv jarayonining mazmuni, balki pedagog tomonidan yaratilgan rivojlantiruvchi muhit bilan ham chambarchas bog'liq ekanligi aniqlanadi. Sensor muhitning rang-barang, interaktiv va bolalarning mustaqil faoliyatiga yo'naltirilgan holda tashkil etilishi bolalarning bilish jarayonlarini faollashtiradi. Tadqiqot natijalari Vygotskiyning yaqin rivojlanish zonasi haqidagi nazariyasi bilan ham uyg'unlashadi. Chunki pedagog tomonidan to'g'ri yo'naltirilgan sensor faoliyat bolalarning mavjud bilimlarini kengaytirish va yangi bilimlarni egallash imkoniyatlarini oshiradi.⁴⁵

⁴⁴ Dyui D.Talim va tajriba 35-60b

⁴⁵Vygotskiy L.S.Bolalarning rivojlanish nazariyasi

5.Vygotskiy L. S. BOLALAR RIVOJLANISHI NAZARIYASI

Shuningdek, sensor tarbiyani o‘yin faoliyati bilan integratsiyalash bolalarda ta‘lim jarayoniga nisbatan qiziqishni kuchaytiradi. O‘yin orqali tashkil etilgan sensor mashg‘ulotlar bolalarning emotsional holatiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatib, ularning faolligini oshiradi. Bu esa ta‘lim jarayonining samaradorligini ta‘minlovchi muhim pedagogik shartlardan biri hisoblanadi.

Xulosaqilibaytganda, sensor tarbiya maktabgacha yoshdagi bolalarda tafakkur rivojlanishining eng muhim pedagogic asoslaridan biridir. Sensor faoliyat orqali bola atrof-muhitn ichuqurroq idrok etadi, mantiqiy fikrlashni o‘zlashtiradi va mustaqil bilim olishga tayyorlanadi. Maktabgacha ta‘lim tizimida sensor tarbiyani maqsadli va tizimli ravishda tashkil etish bolaning intellektual, nutqiy va ijtimoiy rivojlanishini ta‘minlaydi hamda uni keying ta‘lim bosqichlariga puxta tayyorlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi. “Maktabgachata‘lim tarbiyato‘g‘risida”gi Qonun.
2. Vygotskiy L.S. Bolalar rivojlanish nazariyasi.
3. Dyui D. Ta‘lim vatajriba.
4. Gerdner G. Ko‘pintellektnazariyasi.
5. Maktabgachapedagogika. O‘quvqo‘llanma. – Toshkent, 2023.
6. Sensor tarbiyametodikasi. – Samarqand, 2022.
7. www.preschooler.uz